

ПРОФЕСІЙНЕ СПРЯМУВАННЯ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ АБІТУРІЄНТІВ

За роки незалежності України кількість студентської молоді збільшилася майже вдвічі, але значною залишається кількість непрацевлаштованих та не задоволених обраною професією випускників вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ). Випускники загальноосвітніх навчальних закладів (далі – ЗНЗ) прагнуть здобути вищу професійну освіту, але об'єктивна реальність (рівень знань і вмінь учнів, вимоги зовнішнього незалежного оцінювання (далі – ЗНО) якості освіти, перспективи професійної реалізації за фахом) корегує суб'єктивні плани професійного майбутнього.

Існують об'єктивні суперечності в системі освіти між рівнем підготовки випускників ЗНЗ та вимогами ЗНО якості освіти, потребою суспільства у фахівцях і несформованою професійною спрямованістю абітурієнтів, між попитом ринку праці та кількісним і якісним випуском ВНЗ. Існуючі системи освіти в ЗНЗ повною мірою не вирішують питання профорієнтації, тому виникає порушення профорієнтаційної наступності “ЗНЗ – ВНЗ”, а профорієнтаційний компонент довузівської підготовки (далі – ДП) утратив актуальність у супереч вимогам сьогодення щодо неперервності та послідовності навчання [6; 7]. Дидактичні аспекти управління якістю шкільної та довузівської освіти висвітлено в наукових розвідках Н. Бібік, В. Бондаря, М. Бурди, Н. Буринської, С. Гончаренка, В. Мадзігона, В. Маслова, В. Паламарчук, Т. Рогової, О. Савченко. Філософсько-соціологічні, управлінські аспекти проблеми довузівської освіти відображено в працях сучасних вітчизняних учених: Г. Балла, М. Євтуха, П. Лузана, В. Маслова, Н. Ничкало, О. Пехоти, С. Сисоевої, Г. Філіпчука. Окремі аспекти ДП були об'єктом дисертацій: “Педагогічні умови орієнтації працюючої молоді й слухачів підготовчого відділення на професію вчителя” (П. Гончарук); “Організаційно-педагогічні засади навчання слухачів факультету довузівської підготовки на матеріалі дисциплін природничого циклу” (І. Бичкова); “Особливості формування готовності слухачів факультету довузівської підготовки до навчання у вищому технічному закладі” (Л. Григорчук); “Довузівська підготовка в умовах безперервної педагогічної освіти” (В. Федяєва); “Соціально-педагогічні умови функціонування системи довузівської освіти” (Д. Філіппов); “Соціально-педагогічні умови адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі” (С. Селівестров); “Організаційно-педагогічні засади управління центром довузівської підготовки вищого навчального закладу” (Е. Фатєєва).

Аналіз наукової літератури свідчить, що відсутні праці, в яких досліджено умови організації ДП, не розкрито педагогічні можливості системи довузівської освіти щодо професійного спрямування [1; 2; 5]. Водночас формування свідомого професійного самовизначення та підвищення рівня сформованості знань і вмінь абітурієнтів потребує поєднання профорієнтаційного спрямування з навчальною діяльністю в процесі ДП. Тому постає необхідність професійно орієнтованої ДП при ВНЗ для усунення порушен-

ня профорієнтаційної наступності “ЗНЗ – ВНЗ”, підвищення рівня загальноосвітньої підготовки випускників, необхідного для професійного визначення та корегування вибору професії абітурієнтами, що має не тільки рекомендаційний характер “ким бути?”, а й спонукає до професійного самовизначення, що ґрунтується на міцних знаннях, інформаційній обізнаності, урахуванні потреб народного господарства й індивідуальних особливостей. Неправильний вибір професії зумовлює витрати сил, коштів, часу на здобуття спеціальності, труднощі в процесі праці, а для суспільства – збитки від нераціонального використання коштів на професійне навчання, нестачі одних фахівців і надлишку інших [3; 4].

Мета статті – розкрити процес формування свідомого професійного самовизначення абітурієнтів у процесі ДП, що ґрунтується на знаннях, інформаційній обізнаності, урахуванні потреб народного господарства й індивідуальних особливостей.

Абітурієнти недостатньо володіють інформацією про можливості здобуття вищої освіти, перспективи професійної реалізації за фахом, а обирають професію з інших причин, зокрема з 780 опитаних у процесі пілотажного дослідження абітурієнтів Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського – не пройшли за конкурсом на обрану спеціальність – 30% осіб; обрали спеціальність у зв’язку з можливістю навчатися за державним замовленням – 40% осіб; орієнтувались на можливість отримувати стипендіальне забезпечення – 25% осіб; враховували інші заохочення – 5% осіб.

Дослідження ефективності професійного спрямування ДП абітурієнтів визначалося на навчальних групах (780 осіб), з яких одна – контрольна (далі – КГ), а інші – експериментальні (далі – ЕГ).

У процесі констатувального етапу експерименту з’ясували вплив факторів на професійне самовизначення та мотивацію особистості, рівень сформованості знань і вмінь абітурієнтів (контрольні зрізи знань з української мови та математики), індивідуально-психологічні особливості.

Вивчення мотивів вибору професії абітурієнтами (анкета “Мотиви і фактори, які впливають на професійне самовизначення”) дало змогу встановити, що відбулося значне нівелювання як думки батьків, так і особистих планів. Водночас вплив інформованості та педагогічного колективу значно зріс, що дає можливість внесення певних коригувань у процес свідомого професійного самовизначення на етапі ДП.

Узагальнення показників рівня сформованості знань і вмінь абітурієнтів на початку навчання, рівня інтелекту, результатів запам’ятовування дає до 30% осіб низького рівня за всіма зазначеними показниками, що фактично свідчить про їх незабезпеченість основними знаннями та вміннями їх здобувати. До того ж майже 60% абітурієнтів не в змозі самостійно обрати професію відповідно до можливостей, адже оцінюють себе необ’єктивно.

Оскільки початковий рівень сформованості умінь та навичок абітурієнтів у всіх групах був практично однаковий, а плани щодо здобуття професійної освіти та можливості кожного суб’єкта навчального процесу значно різнилися, то в ЕГ впроваджено професійне спрямування в поєднанні з урахуванням індивідуальних особливостей абітурієнтів та нормалізацією

функціонального стану в специфічних умовах ДП. Сукупність впливів на особистість абітурієнта в процесі ДП подано на рис.

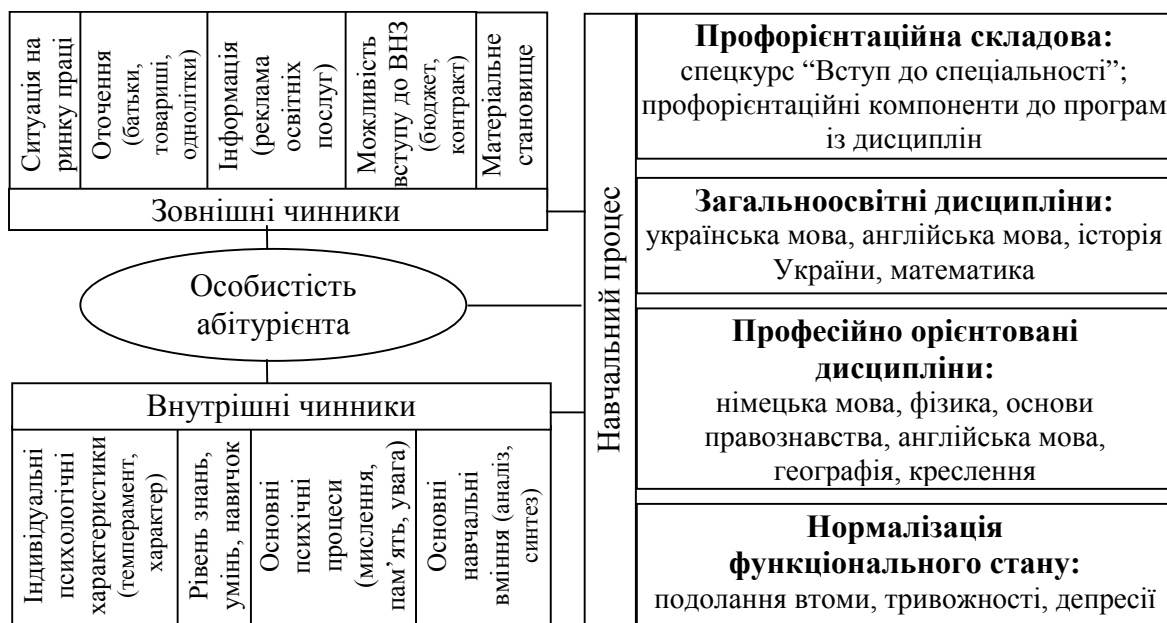

Рис. Сукупність впливів на особистість абітурієнта в процесі ДП

Професійне спрямування передбачає введення до навчального процесу професійної складової та професійно орієнтованих дисциплін для формування професійного самовизначення й корегування професійного вибору, а також підвищення рівня поінформованості абітурієнтів шляхом вивчення загального та професійно орієнтованого циклу дисциплін; розширення професійного досвіду (ознайомлення з професіями, ВНЗ; організація практичної діяльності відповідно до особливостей абітурієнтів з урахуванням вимог професії); формування мотивів вибору; надання допомоги абітурієнтам у процесі самовизначення (вивчення особистості учнів; керівництво мотивацією вибору професії); підготовка до ЗНО якості освіти та вступу до ВНЗ для реалізації планів щодо здобуття майбутньої професії.

Реалізація професійно орієнтованої складової ДП дає змогу корегувати вибір професії абітурієнтами. У процесі спілкування із 780 абітурієнтами з'ясовано, що 85% осіб, обираючи професію, потребує порад, консультацій фахівців (абітурієнт добре орієнтується у світі професій, обрав професію відповідно до своїх інтересів і здібностей, знає, як здобути обраний фах, звертається для підтвердження правильності власного вибору; абітурієнт має кілька варіантів власного професійного майбутнього, але вагається, до якого ВНЗ вступити, щоб наблизити його; існує конфліктна ситуація: професійний план абітурієнта викликає або внутрішні розбіжності (недооцінка себе, але завищений рівень прагнень), або зовнішні (неузгодженість вибору з позицією батьків, учителів тощо); абітурієнт не має професійного плану, не впевнений у своїх можливостях, але демонструє нахили до певного виду діяльності; "нульова" ситуація: особа не має ні чіткого професійного плану, ні схильностей до певного виду діяльності), що зумовлює необхідність підвищення професійної поінформова-

ності абітурієнтів, яка включає макроінформованість: а) знання про світ професій та види професійної освіти (про основне розмаїття предметів, знарядь і умов праці; структуру соціального попиту на поповнення кадрів у сфері праці; систему професійних навчальних закладів і типові перспективи професійного зростання); б) знання про працю та суб'єкта праці (про мету й мотиви діяльності; здібності, професійну придатність та основні шляхи її розвитку, засоби самовиховання; вимоги професії до людини; юридичні, моральні норми регулювання трудових відносин; норми, правила й типові помилки, пов'язані з процесом самовизначення) і мікроінформованість: а) знання про обраний вид діяльності (про особливості предметів, мети, знарядь, умов праці; повсякденні обов'язки на трудовому місці, спосіб життя та соціальне оточення, пов'язане з певною професією; навчальні заклади, в яких можна здобути обрану професію); б) знання про себе (про професійно значущі якості та якості, які необхідно компенсувати, подолати; найдієвіші мотиви; соціально побутову ситуацію; відповідність зробленого вибору нормам і основним принципам вирішення завдання вибору професії) [3; 6].

Формування професійної спрямованості виявляється в професійній активізації безпосередньо в процесі читання викладачами ВНЗ курсу “Вступ до спеціальності” (ознайомлення абітурієнтів зі спеціальностями свого профілю, розкриття їх змісту; розвиток здібностей та інтересів абітурієнтів шляхом поглиблення знань, умінь і навичок та залучення їх до практичної діяльності; застосування сучасних досягнень у галузі науки й техніки, мистецтва, розкриття перспективи наукових досліджень і значення їх результатів для людства; виявлення можливостей абітурієнтів з урахуванням їхнього фізичного та психічного стану (у разі необхідності своєчасна переорієнтація, переключення пізнавальних і професійних інтересів для успішного розвитку здібностей абітурієнтів та інших особистісних якостей)), адже вибір професії має бути не тільки вільним, а й певною мірою свідомим, відповідати інтересам як особистості, так і суспільства.

Професійне спрямування ДП також передбачає введення до навчального процесу професійно орієнтованих компонентів до програм із загальноосвітніх дисциплін, комплексне викладання загальноосвітніх та професійно орієнтованих дисциплін для формування професійної спрямованості, корегування професійного вибору, підвищення рівня сформованості знань і вмінь абітурієнтів. Із цією метою до кожної загальноосвітньої дисципліни додається профкомпонент, враховуючи напрями підготовки (технічні, природничі, економічні, філологічні, юридичні тощо).

Забезпечення професійного спрямування відбувалося впродовж кожного тижня експерименту (щопонеділка – включення до програм із загальноосвітніх дисциплін профкомпоненту; щосереди – вивчення професійно орієнтованих дисциплін; щосуботи – вивчення загальноосвітніх дисциплін та курсу “Вступ до спеціальності”).

Впровадження профорієнтаційної складової й професійно орієнтованих дисциплін до загальноосвітніх дисциплін передбачало формування

мотивів професійного вибору, прояву активності абітурієнтів, спрямованого на здобуття відповідного рівня знань і вмінь. Засвоєння абітурієнтами загальноосвітніх знань відбувалося одночасно з комплексною систематичною професійною спрямованістю, а саме:

– до програми з кожної загальноосвітньої дисципліни додавався профкомпонент (наприклад, українська мова – “Фонетика. Графіка. Орфографія. Місце мови в комунікативній деонтиці юриста”, “Лексикологія. Фразеологія. Типи словників. Стилiстична диференціяція української лексики. Професійна лексика”; англійська мова – «Іменник. Розповідь “Моя сім’я. Професії моїх батьків”», «Іменник. Тестування з теми “Іменник”». Аудіювання. Розповідь “Моя майбутня професія”; історія України – “Вступ. Стародавня історія України. Суспільний розподіл праці в стародавньому світі”, “Виникнення та розквіт Київської Русі. Розвиток ремісництва та торгівлі”, математика – “Квадратні корені, їх властивості. Ірраціональні числа. Квадратні рівняння. Теорема Вієта. Використання ірраціональних функцій в інженерній механіці”, “Первісний і невизначений інтеграл. Формула Ньютона-Лейбніца. Застосування інтеграла для обчислення площ, об’ємів у фізиці, техніці”);

– здійснювалося комплексне вивчення загальноосвітніх і професійно орієнтованих дисциплін для напрямів підготовки (технічні спеціальності: українська мова, математика, фізика, креслення; природничі спеціальності: українська мова, математика, фізика, біологія або хімія; економічний напрям: українська мова, математика, англійська мова, основи правознавства або географія; філологічний напрям: українська мова, англійська мова, німецька мова, історія України; юридичний напрям: українська мова, історія України, англійська мова, основи правознавства);

– викладався курс “Вступ до спеціальності”, який проводили викладачі факультетів права і гуманітарних наук, природничих наук, управління, економіки, електроніки та комп’ютерної інженерії, механіки та матеріалознавства, транспортних засобів і технологій, інституту електромеханіки, енергозбереження і систем управління з метою ознайомлення з професіографією, професіограмами та психограмами професій, визначаючи шляхи професійного самовиховання на основі самооцінки абітурієнтів.

Вибір організаційних форм здійснювали залежно від мети й завдань занять: індивідуальна – зумовлена необхідністю розвитку професійно важливих умінь і якостей особистості з урахуванням індивідуальних особливостей, інтелектуальних здібностей та нахилів; самостійна – організована для усвідомлення важливості професійного визначення (самостійне вирішення проблеми, аналіз складових прийняття рішення, висновки й окреслення шляхів реалізації власного вибору); групова – застосована з метою закріплення, поглиблення, систематизації знань, набутих у ЗНЗ, вивчення загальних положень, нормативних документів, розгляду варіантів дій у проблемних ситуаціях професійного самовизначення.

Комплексне й систематичне введення професійного спрямування до загальноосвітніх дисциплін у процесі ДП формувало професійну обізнаність

абітурієнтів про світ праці та зміст професії, роль загальноосвітніх знань у галузі професійного визначення, створюючи умови для професійного визначення чи його корегування, залишаючи право вибору за абітурієнтом.

На контрольному етапі експерименту визначено ефективність забезпечення професійного спрямування. Для виявлення й аналізу кількісних і якісних змін експериментальної роботи використано критерії готовності абітурієнтів до свідомого професійного самовизначення (див. табл.).

Ефективність профорієнтаційної складової ДП визначено за суб'єктивним і об'єктивним критеріями: 87% осіб ДП (випускники ВНЗ 2010 р.) працевлаштувалися за фахом, із них 7% – здобувають іншу освіту; 50% студентів (випускники ДП) обґрунтовано підійшли до вибору професії, поінформовані щодо обраного фаху, у них домінує професійна реалізація за обраною спеціальністю.

Загальні показники рівня знань підтверджують ефективність методів навчання та психолого-педагогічних засобів впливу: 17,8% осіб підвищили знання до середнього рівня, а 25% осіб середнього рівня – до достатнього.

Висновки. Забезпечення професійного спрямування ДП (уведення до навчального процесу професійної складової та професійно орієнтованих дисциплін) дає змогу створювати умови формування професійного самовизначення та корегування професійного вибору (формування мотивів вибору, ознайомлення з видами праці, перевірка власних можливостей, фізичних і психічних сил – оцінювання правильності вибору), підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти та вступу до ВНЗ для реалізації планів щодо здобуття професії.

Подальший розвиток досліджень здійснюється в напрямі розробки структурно-логічної модульності дисциплін, що вивчаються в процесі ДП.

Література

1. Ігнатенко П.Р. Формування професійної спрямованості старшокласників / П.Р. Ігнатенко. – К., 1983. – № 3. – 48 с.
2. Йовайша Л.А. Проблемы профессиональной ориентации школьников / Л.А. Йовайша. – М. : Педагогика, 1983. – 129 с.
3. Климов Е.А. Как выбрать профессию : кн. для уч-ся / Е.А. Климов. – М. : Просвещение, 1984. – 160 с.
4. Молдавська С.І. Нервова система і ваша професія / С.І. Молдавська. – К., 1974. – 110 с.
5. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии / Е.М. Павлютенков ; под ред. Б.А. Федоришина. – К. : Рад. школа, 1980. – 144 с.
6. Професійне самовизначення старшокласників : метод. посіб. / упоряд. Л. Шелестова. – К. : Шкіл. світ ; Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
7. Чистякова С.Н. Профессиональная ориентация школьников: организация и управление / С.Н. Чистякова, Н.Н. Захаров. – М. : Педагогика, 1987. – 157, [2] с.

СТЕПАНЮК К.І.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА СФОРМОВАНOSTІ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розбудова сучасної системи вищої освіти є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних та продуктивних сил суспільства. Актуальною є підготовка вчителів нової генерації, здатних ефективно працювати у швидкозмінюваних умовах. У зв'язку з цим зростають вимоги до фахівців, а саме: володіння досвідом проектної діяльності, новітніми технологіями, дослідницькими вміннями, здатність бути суб'єктом особистісного та професійного зростання.

Ефективним засобом підвищення якості навчального та дослідницького процесів у вищих навчальних закладах є залучення студентів до наукових досліджень, що дає майбутнім учителям змогу виявити активність, самостійність, забезпечує можливість оволодіння дослідницькими вміннями.

Аналіз науково-педагогічних джерел (В. Кулешова [1], О. Миргородська [2], О. Рогозіна [4], О. Тимошенко [6] та ін.) свідчить, що пробле-